

УДК 027.021:[002.1:929]:025.45УДК
DOI: 10.31866/2616-7654.4.2019.187815

**ДОКУМЕНТИ
ПЕРСОНАЛЬНОГО
ХАРАКТЕРУ
В ІНФОРМАЦІЙНО-
ПОШУКОВИХ СИСТЕМАХ
ОСВІТЯНСЬКИХ
БІБЛІОТЕК:
ВІДОБРАЖЕННЯ
ЗАСОБАМИ УДК**

*Наталія Грудініна,
науковий співробітник, Державна
науково-педагогічна бібліотека України
ім. В. О. Сухомлинського (Київ, Україна)
e-mail: Grudinina@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-480X>*

*Інна Лобановська,
завідувач відділу комплектування
та наукового опрацювання документів,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
ім. В. О. Сухомлинського (Київ, Україна)
e-mail: inness_@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7379-197X>*

Стаття присвячена розкриттю особливостей відображення в ІПС освітнянських бібліотек документів персонального характеру засобами УДК з урахуванням інформаційних запитів користувачів та їх задоволення.

Висвітлено особливості систематизування за УДК документів персонального характеру для їх багатоаспектного представлення в інформаційно-пошукових системах освітнянських бібліотек. Визначено, що цілісного дослідження розвитку елементів сучасного довідково-пошукового апарату бібліотек у персонологічному аспекті до сьогодні не здійснено, і відображення персоналій залишається однією з найбільш складних проблем бібліотекознавства.

На основі застосування теоретичних (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, аналогія, екстраполяція) та емпіричних (спостереження, опитування, вивчення продуктів діяльності досліджуваних, вивчення й узагальнення досвіду діяльності, експеримент) методів дослідження з'ясовано, що підвищення попиту на інформаційні продукти персонального змісту зумовлено розширенням міжнародного співробітництва, яке передбачає зв'язки і контакти на персональному рівні, зростанням особистісного потенціалу науки і культури, сталим інтересом до людини як об'єкта наукового аналізу. Особливу увагу приділено оцінюванню спадщини відомих постатей, які закладали фундамент національної та світової науки, освіти і культури, ставали рушійною силою процесу становлення й розвитку суспільства.

Подано детальну характеристику змісту поняття «персоналія». Наголошено на потребі методичного розв'язання такого питання, як вибір основного місця документа про осіб, відомих у багатьох галузях науки і суспільної практики. Обґрунтовано потребу багаторазового відбиття деяких матеріалів про них. Зроблено висновок, що інструментарій УДК дає можливість максимально повно розкрити зміст документів персонального характеру і забезпечити їх пошук відповідно до запитів користувачів бібліотеки.

Ключові слова: персоналія, інформаційно-пошукові системи, систематизування документів, Універсальна десяткова класифікація, УДК.

ВСТУП.

У зв'язку з переходом українських бібліотек на таблиці Універсальної десяткової класифікації постала проблема їх застосування. Це пов'язано не лише з потребою опанування бібліотекарями нової класифікаційної системи, а й відсут-

ністю наукових, навчальних і методичних матеріалів з її упровадження. Видання 1970–1990 рр. застаріли і давно стали бібліографічною рідкістю, а нові практично відсутні. Публікації, що з'являються останнім часом, не можуть повною мірою задовольнити потреби фахівців. Цим, власне, й обумовлено **актуальність** статті, в якій розглянуто загальнометодичні підходи до систематизування документів типу «персоналія» та висвітлено досвід роботи фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в цьому напрямі.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

У процесі дослідження застосовано теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, аналогія, екстраполяція) та емпіричні (спостереження, опитування, вивчення продуктів діяльності досліджуваних, вивчення й узагальнення досвіду діяльності, експеримент) методи. Експериментальною базою слугували систематичні та електронні каталоги ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та провідних освітянських бібліотек.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек традиційно є надання комплексних відомостей про суб'єктів наукової, творчої, освітньої, політичної та інших сфер діяльності. Підвищення попиту на інформаційні продукти персонального змісту зумовлено розширенням міжнародного співробітництва, що передбачає зв'язки і контакти на персональному рівні, зростанням особистісного потенціалу науки і культури, стійким інтересом до людини як об'єкта наукового аналізу. Кожне наукове дослідження – не лише аналізування історичних процесів, а й оцінювання спадщини відомих постатей, які закладали фундамент національної та світової науки, освіти і культури, ставали рушійною силою процесу становлення й розвитку суспільства. У документах із будь-якої галузі знань або суспільної практики основною темою є конкретна особа. У бібліотекознавстві такі документи позначають терміном «персоналія» (від лат. *persona* – особа).

Персоналія – це особа, яка є об'єктом дослідження у творі, а також сукупність творів про цю особу. Таке тлумачення терміна «персоналія» знайшло відображення в низці публікацій. Відомий бібліотекознавець і бібліограф Є. І. Шамурін (Шамурін, 1958, с. 7) визначив персоналії так:

- видання, що містять матеріали, які характеризують життя або діяльність особи, наприклад, збірники на честь або в пам'ять особи, біографії, спогади, статті й замітки про неї, листування, особисті архіви тощо;
- запис із заголовком, що містить ім'я особи, якій присвячено твір.

Автор термінологічного словника «Библиографоведение. Информатика» В. О. Фокеев дав ширше визначення: «Персоналія – видання, зокрема бібліографічне, або бази даних, пов'язані з життям або діяльністю певної особи» (Фокеев, 2009, с. 275).

Інший автор словника «Библиография. Основные понятия и термины» К. Р. Симон (Симон, 2010) зауважує: «Слід розрізняти два різновиди персональної бібліографії:

- а) персональну (або індивідуальну) суб'єктну бібліографію, тобто бібліографію, що дає список творів конкретної особи, діяча в галузі науки і літератури;

б) персональну (або індивідуальну) об'єктну бібліографію, тобто бібліографію праць, присвячених діяльності тієї чи іншої особи».

З огляду на ступінь вивченості теми слід зазначити, що цілісного дослідження проблеми розвитку елементів сучасного довідково-пошукового апарату (ДПА) бібліотеки в персонологічному аспекті до цього часу не здійснено. Звертаючись до історії питання, слід відзначити, що теоретичні основи систематизування документів у бібліотеках, зокрема представлення документів персонального характеру в традиційних та електронних інформаційно-пошукових системах (ІПС), досліджували українські та зарубіжні бібліотекознавці: М. В. Русинов, З. М. Амбарцумян, Б. Левинтов, О. В. Кленов, Г. С. Некрасова, Е. Р. Сукіасян, Л. Л. Астапович, Т. А. Бахтуріна, К. А. Діковська, О. М. Збанацька, Є. В. Руденко, Н. Т. Стронська та ін. Сутність критеріїв і прийомів змістового аналізу традиційних джерел інформації про персоналії висвітлено у працях Н. І. Новикова, В. Г. Анастасевич, П. Н. Геннади, В. І. Межова, А. З. Мезьєр, С. А. Венгерова, Н. В. Здобнова, І. М. Кауфмана та ін. Окремі аспекти теми розкрито в публікаціях Т. Ф. Берестової, Л. М. Герасимової, Д. В. Коготкова, І. Г. Моргенштерна, М. Н. Розової, В. К. Степанова, Ю. М. Столярова, В. І. Терешина, які, поряд з іншими, становлять методологічну базу дослідження для формування вихідних теоретичних позицій.

Проблема відображення теми «персоналія» в ІПС бібліотек, зокрема в традиційних систематичних каталогах (СК), є однією з найбільш складних загальнометодичних проблем. Багато цікавих думок із цього приводу містять публікації 50–60-х рр. двадцятого століття. Увага до цієї проблеми посилилась у зв'язку з переведенням бібліотек на таблиці ББК. У 1970–1980-х рр. тема «Персоналія в СК» набула широкого висвітлення в інструктивних і методичних документах, у збірках наукових праць, навчальній літературі, вступних статтях до таблиць ББК тощо. Серед них відзначимо методичні рекомендації, представлені у виданні «Классифицирование произведений печати по таблицам Библиотечно-библиографической классификации. Общая методика» (Алексеева, Беневоленская, & Вулых, 1980). У них подано детальну характеристику змісту типового ділення «Персоналія», викладено принципи визначення «основного місця» для осіб, відомих у багатьох галузях науки і практичної діяльності, обґрунтовано потребу багаторазового відображення деяких матеріалів про них. Ці публікації відіграли свою позитивну роль в оптимізуванні теми «Персоналія» в ББК, однак вона й досі залишається одним із найскладніших питань бібліотекознавства.

Документи персонального характеру є однією з найцікавіших частин бібліотечного фонду. Їх каталогізування й подальше використання майже завжди характеризується певними особливостями. Протягом десятиліть бібліотекознавці здійснювали пошук раціональних способів представлення інформації про персоналії в системі каталогів бібліотек.

У 1953 р. Управлінням бібліотек Міністерства культури РРФСР видано і затверджено «Единые правила описания произведений печати для каталогов небольших библиотек и библиографических указателей», згодом перекладені українською мовою («Єдині правила опису творів друку», 1972). Цими правилами бібліотекарі обов'язково керувалися в процесі описування книжок. Особливо наполегливо впроваджували в практику роботи масових бібліотек вимогу щодо додаткових бібліографічних записів (БЗ) персоналій в абетковому каталозі (АК). Серед біблі-

отекознавців із цього приводу існували різні думки. Так, О. В. Кленов вважав, що поняття «персоналія» ширше за поняття «бібліографія», а тому комплексування всіх документів про ту чи іншу особу доцільно здійснювати саме в абетковому каталозі (Кленов, 1963).

Б. Левинтов у статті «Об алфавитном каталоге» зазначав, що ті книжки, записи про які вміщують у персональні рубрики, виявляються вже відображеними у відповідних розділах систематичного каталогу. Відповідно, предметні рубрики АК дублюють систематичний каталог. Далі він зауважував: «Не можна при цьому ігнорувати й організаційно-технічний бік справи. Персональні рубрики становлять значну частину абеткового каталогу. Для заповнення їх потрібні сотні й тисячі додаткових описів на біографії, ювілейні збірники та інші матеріали, що містять відомості про життя і творчість видатних діячів науки і техніки, літератури і мистецтва. На складання цих та інших додаткових описів витрачається багато часу і зусиль, а в результаті маємо не поліпшення, а погіршення абеткового каталогу. Відмова від предметних рубрик в абетковому каталозі не тільки ліквідує шкідливий паралелізм у каталогах, а й відкриває можливість зв'язку між ними, дає змогу використовувати абетковий каталог для допомоги читачеві в освоєнні систематичного каталогу» (Левинтов, 1955, с. 23–27).

Інший відомий бібліотекознавець З. М. Амбарцумян (Амбарцумян, 1965, с. 5–16) наголошував на переконливій перевазі пошуку літератури персонального характеру в систематичному каталозі. Його міркування підтримували й інші дослідники. Згодом утвердилася думка щодо недоцільності створення в абетковому каталозі комплексів літератури типу «про нього», тоді як персоналії посядуть місце у відповідних розділах систематичного каталогу за спеціальністю й видом діяльності певної особи, оскільки головним тут є зміст документа. Доцільність розміщення персонального комплексу в СК доведено практично. Методом порівняння комплексу «про нього» з відповідними діленнями СК можна переконатися в правильності ухваленого рішення. Аналіз довів, що додаткові БЗ «про нього» перевантажують АК і лише дублюють (і то не повністю) інформацію, доцільніше й повніше представлену в СК.

Перед систематизатором часто постає проблема вибору – як представити документ? Можна так, а можна й інакше, і обидва рішення здаються правильними. Звернімося до порад М. В. Русинова, який зазначав, що беруть до уваги не тільки зміст книжки, а й мету її видання, а також інтереси читачів, щоби дати читачеві потрібну йому книжку, а книзі – відповідного читача (Русинов, 1944).

Відомий бібліотекознавець Е. Р. Сукиасян наголошував, що інформація про особу міститься не тільки в документах, у назві яких згадано її ім'я, а й у літературі персонального характеру, яку окремо не бібліографовано, оскільки існує на аналітичному рівні (у вигляді статті в збірнику, глави в книзі тощо). Він зауважував, що для адекватного відображення настільки багатоаспектної літератури класифікаційна система має мати у своєму розпорядженні відповідний інструментарій (Сукиасян, 2009, с. 16–20). Саме таким інструментарієм характеризується Універсальна десяткова класифікація (УДК).

Мета статті – розкриття особливостей відображення в ІПС освітянських бібліотек документів персонального характеру засобами УДК з урахуванням інформаційних запитів користувачів та їх задоволення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ.

Про здобуток того чи іншого автора найліпше свідчать його твори. Є особи, які проявили себе в одній якійсь царині (математик, філософ, письменник), а є й такі, діяльність яких стосується багатьох сфер. Наприклад, Микола Коперник – астроном і математик, фізик, правник, дипломат, економіст, канонік і лікар, В. І. Вернадський – філософ, природознавець, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, вчення про біосферу, космізм, один із засновників Української академії наук, М. І. Пирогов – видатний хірург, анатом і педагог тощо. Таких прикладів можна навести багато.

Не забуваймо, що записи творів певного автора незалежно від змісту групують разом в алфавітному каталозі. Специфіка побудови АК дає змогу, як це прийнято називати в спеціальній літературі, створювати авторські комплекси. Запити читачів на документи з певних проблем або вужчих конкретних питань задовольняють за допомогою систематичного і предметного каталогів, де БЗ групують за ознакою їх змісту.

Незалежно від роду діяльності авторів, їхні твори систематизують за змістом. Так, В. О. Сухомлинський – видатний український педагог-гуманіст, учитель, директор школи, науковець, творець оригінальної системи виховання дітей, письменник. Його різноплановий та багатоаспектний творчий доробок налічує 48 книжок, 500 наукових статей, понад 1500 оповідань і казок для дітей, нариси, есе, вірші. Тож його творчість переважно буде представлена у двох класах: *37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля та 82 Література. Літературознавство*. Загальні літературознавчі дослідження творів В. О. Сухомлинського відображають у класі *821.161.2.09А/Я Літературна критика й дослідження творчості окремих українських письменників і літераторів*. Дослідження окремих літературних жанрів та/або творів у разі потреби відображають безпосередньо в межах жанру або окремого твору:

821.161.2Сухомлинський-6.09 – Дослідження епістолярної спадщини
В. О. Сухомлинського

У фондах бібліотек, крім авторських творів із різних галузей знань, значну частку становлять видання про осіб – «персоналія». Основне місце для такої персоналії визначають за її внеском і узгоджують його з класифікаційним місцем для творів особи. Проблема визначення основного місця – одна з головних у систематизуванні документів персонального характеру. Якщо в деяких випадках фахівці змогли дійти згоди (наприклад, щодо Леонардо да Вінчі основним місцем буде живопис Італії епохи Відродження), то в багатьох інших дискусії тривають. Проте за загальним правилом *основне місце визначають за родом діяльності, країною, часом і мовою*. Якщо автор проявив себе у багатьох галузях, умовно вибирають ту, в якій він здобув найбільше визнання. Так, Т. Г. Шевченко, незважаючи на те, що був професійним художником, найбільшу популярність здобув як поет. Крім того, він займався громадською діяльністю, зробив внесок в освіту. Великий вплив на визначення основного місця для матеріалів про особу мають особливості кожної окремої бібліотеки та запити її користувачів. Так, читачів-медиків постать М. І. Пирогова насамперед цікавитиме саме як медика, а освітян – як організатора освіти і педагога.

З погляду користувачів-освітян, значущість тієї або іншої особи обумовлює її внесок у розвиток освіти загалом, педагогічної й психологічної науки, споріднених дисциплін, а також наявність публікацій про неї. Для представлення персоналій в ІПС освітянських бібліотек бажано виокремлювати такі категорії осіб (за потреби цей перелік можна розширити):

- видатні державні, громадські, політичні діячі, а також діячі науки і культури України, незалежно від галузі їх основної діяльності, які відіграли визначну роль в історії та розвитку освіти, педагогічної та психологічної думки;
- учені-енциклопедисти;
- учені, які визначили подальший шлях науки і зробили великий внесок в її розвиток;
- видатні просвітники-педагоги, відомі українські й зарубіжні діячі освіти;
- діячі науки – лауреати вітчизняних і зарубіжних премій;
- академіки і члени-кореспонденти НАН та НАПН України;
- українські й зарубіжні вчені, які зробили значний внесок у розвиток педагогіки, психології та інших галузей;
- наукові й науково-педагогічні працівники установ і організацій, навчальних закладів України, у підпорядкуванні яких перебуває бібліотека.

Першоджерелом є документи, в яких конкретна особа з її життям, світоглядом і творчістю виступає як предмет дослідження. Для забезпечення найбільшої повноти комплексу документів і різнобічної характеристики особи до цього комплексу можуть бути включені такі матеріали:

- автобіографії, зокрема автобіографічні твори художньої літератури;
- біографії й різноманітні біографічні та документальні матеріали (архіви, рукописи, автографи, малюнки, світлина тощо);
- мемуарні та епістолярні матеріали (приватне листування, привітання, спогади особи та про неї, щоденники інших осіб та самої особи, що стосуються її життєдіяльності);
- офіційні особисті документи (свідоцтва про народження, шлюб, документи про освіту, майново-господарські документи, що дають змогу визначити вплив таких чинників, як здоров'я чи фінансовий стан особи на її життєдіяльність);
- інші дослідження, зокрема ті, що стосуються приватних питань (родовід, сім'я, особисті якості та риси характеру, взаємини з колегами, сучасниками, місця, пов'язані з життям і діяльністю особи, тощо);
- різноманітні матеріали, присвячені особі, зокрема, монографії, збірники й окремі статті в збірниках загального характеру (огляди життя, діяльності, світогляду, політичних, релігійних та інших поглядів і переконань, творчості загалом), та окремим етапам і напрямам її діяльності;
- характеристики, анкети, наукові і творчі звіти, рецензії на педагогічну та наукову діяльність особи;
- монографії і статті про окремі твори осіб, коментарі до них;
- вступні статті до творів осіб і збірників на їх пошану (але не самі збірники, якщо в їх текстах немає матеріалів безпосередньо про осіб);
- матеріали до річниць і ювілеїв осіб і про їх проведення;
- бібліографічні й біобібліографічні матеріали;

- образотворчі матеріали, зокрема, портрети, фотоальбоми, ілюстрації до творів особи, альбоми репродукцій художників тощо, а також твори, присвячені цим матеріалам;
- аудіо-, відео-, мультимедійні документи, які є втіленням результатів діяльності особи, наприклад, екранізація творів, театральні (театралізовані) постановки тощо;
- матеріали персональних виставок і меморіальних музеїв;
- описи місць перебування особи;
- документи про відображення діяльності особи в літературі та мистецтві тощо.

Сьогодні значна частина творчих біографій уперше стає предметом наукових досліджень. Багато науковців звертаються до вивчення питань, пов'язаних із зародженням, становленням і розвитком світової та української педагогічної думки, репрезентують доробок педагога не лише як індивідуального творця, а й як представника педагогічної думки певної історичної епохи. Звернення до педагогічної спадщини вітчизняних педагогів, науковців, освітян дає можливість ґрунтовніше вивчити історичні закономірності, становлення й розвиток зарубіжної та української педагогічної науки і практики. Так, академік О. В. Сухомлинська розглядає творчу біографію педагога (персоналію) як окремий предмет історико-педагогічного дослідження. Вона зазначає, що «педагогічна думка завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та вподобаннями». Обґрунтовуючи свою думку, О. В. Сухомлинська зауважує, що «життя педагога, його особиста біографія часто є основою наукової реконструкції епохи, висвітлює загальнопедагогічний досвід того чи іншого періоду, тобто духовна біографія є матеріалізацією історії думки і духу» (Сухомлинська, 2003). З огляду на це, у розділі історії освіти відображають документи, що в історичному плані висвітлюють педагогічні погляди і внесок представників педагогічної думки і діячів освіти, учених, письменників, громадсько-політичних діячів, інших осіб:

37(091)(477)-051Русова – Педагогічна та просвітницька діяльність Софії Русової

Матеріали про їхні погляди на окремі проблеми навчання й виховання відображають у відповідних розділах класифікації.

Особливе місце серед досліджень персоналій посідають праці, присвячені вивченню педагогічних систем. Зокрема, постійним об'єктом уваги науковців не тільки в Україні, а й за її межами є педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського. За визначенням академіка, члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, голови Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського О. Я. Савченко, в педагогіці сформувався окремий напрям – «*сухомлиністика*», представники якого, спираючись на творчий доробок В. О. Сухомлинського, досліджують і поширюють його спадщину, підтримують досвід реалізації й розвиток його ідей (Савченко, 2003, с. 18–22). Сухомлиністика об'єднала передусім педагогів України, Китаю, Вірменії, Греції, Німеччини, Росії та інших країн. У межах цього напрямку зростає кількість публікацій, у яких висвітлено життя, діяльність та окремі аспекти педагогічної системи В. О. Сухомлинського. Як свідчить практика, твори, відзначені суспільством, проходять випробування часом. Інтерес до постаті педагога особли-

во зріс у зв'язку з відзначенням 100-річчя від дня його народження. Для популяризування педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, сприяння використанню його досвіду, ідей, поглядів на виховання, викладання шкільних предметів, організацію навчального процесу тощо у ДНПБ цей сегмент у СК виокремлено в самостійний розділ, а в ЕК створено профільну базу даних «Сухомлиністика».

Документи, що відображають суть самої системи виховання й навчання В. О. Сухомлинського, її дослідження, а також матеріали про її втілення (упровадження) представлено в розділі 37.091.4 *Системи виховання* з подальшим деталізуванням, зокрема:

37.091.4Сухомлинський	Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського. Сухомлиністика
37.091.4Сухомлинський:061.2(100)	Міжнародне товариство послідовників В. О. Сухомлинського
37.091.4Сухомлинський:061.2(477)	Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського
37.091.4Сухомлинський:021	Погляди В. О. Сухомлинського на значення і роль бібліотек
37.091.4Сухомлинський:1	Філософські погляди В. О. Сухомлинського
37.091.4Сухомлинський:37.015.31	Погляди В. О. Сухомлинського на виховання
37.091.4Сухомлинський:373.3/.5.091.12.011.3-051	Погляди В. О. Сухомлинського на роль учителя
37.091.4Сухомлинський.022	Дидактика системи В. О. Сухомлинського
37.091.4Сухомлинський-047.23	Вивчення ідей В. О. Сухомлинського
37.091.4Сухомлинський-048.22	Втілення (упровадження) ідей В. О. Сухомлинського
37.091.4Сухомлинський-048.22:373.3/.5.015.31: :111.852:821.161.2Сухомлинський-93	Формування естетичної вихованості школярів за літературними творами В. О. Сухомлинського

Для систематизування інформації персонального характеру в УДК передбачено клас 929 *Біографічні дослідження*. Крім того, матеріали у формі біографії можна представити за допомогою загального визначника форми (092) у межах галузевих класів.

З огляду на положення про першочергове застосування основних індексів класифікації, а вже потім – загальних визначників основним місцем для матеріалів персонального характеру слід вважати клас 929. У методичних рекомендаціях до класу зазначено, що подальше деталізування потрібно здійснювати за допомогою комбінування з двокрапкою, загальних визначників та абеткового підрозділення. Порядок розміщення індексів може бути різний: «біографія – тема» або «тема – біографія». Для досягнення послідовності варто дотримуватися одного з обраних варіантів залежно від особливостей бібліотеки і запитів читачів. Детально розроблена система допоміжних таблиць визначників дає змогу відображати нові поняття поділом від загального до конкретного, багатоаспектно розкривати зміст документів завдяки комбінуванню індексів:

929:0/9	Біографії видатних діячів різних галузей знань (незалежно від місця проживання й діяльності)
929:37	Біографії видатних педагогів

Приклади індексування:

«Сто видатних українців»

929:94(477)-051

«Сто видатних жінок»

929-055.2

Крім того, може бути вжито пряме абеткове підрозділяння А/Я незалежно від роду занять, місця проживання й діяльності особистості. Його зручно застосовувати, якщо користувачам відомо лише ім'я особи, але невідомо поле основної діяльності особистості або їх кілька, а також якщо особистість народилася, жила і працювала в кількох країнах, тож для неї важко визначити якесь одне місце:

929А/Я	Біографії окремих осіб
929Арістотель	Біографія Арістотеля
929Вернадський	Біографія Вернадського
929Леонардо да Вінчі	Біографія Леонардо да Вінчі
929Сковорода	Біографія Сковороди

Такий спосіб особливо зручний для організації фонду з вільним доступом, де книжки розставляють за абеткою імен осіб, яким присвячено публікації. Для організації СК цього замало. За допомогою комбінування з двокрапкою можна здійснювати подальше деталізування:

929Сухомлинський	Біографія В. О. Сухомлинського. Література про життя й діяльність
929Сухомлинський:394.46	Відзначення, вшанування пам'яті В. О. Сухомлинського (святкування, річниці, ювілеї, присвоєння імен, висадження дерев тощо)
929Сухомлинський:[7+82]	Постать В. О. Сухомлинського в літературі та мистецтві

Наприклад, драматична поема Івана Драча «Дума про Вчителя», присвячена В. О. Сухомлинському, може бути заіндексована так:

1.161.2Драч7Дума+37.091.4Сухомлинський+929Сухомлинський:82

де

821.161.2Драч7Дума	–	Поема І. Драча «Дума про Вчителя»
37.091.4Сухомлинський	–	Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського. Сухомліністика
929Сухомлинський:82	–	Постать В. О. Сухомлинського в літературі

Значну допомогу в дослідженні особи можуть надати бібліографічні посібники, в яких різноманітно представлено творчий доробок автора:

012Сухомлинський	Бібліографія видань творів В. О. Сухомлинського
012Сухомлинський, Серце	Бібліографія видань книжки «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинського
014.5Сухомлинський, Серце	Бібліографія до книжки «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинського
016:929Сухомлинський	Біобібліографія В. О. Сухомлинського

Чимало письменників, діячів науки, культури протягом життя збирали книжки та інші документи, пов'язані з професійними, культурними, громадськими інтересами. На їх основі утворилися приватні бібліотеки, книжкові зібрання, колекції, які згодом стали частинами фондів публічних і спеціальних бібліотек. Так, упродовж 2002–2003 рр. до ДНПБ родиною В. О. Сухомлинського передано 3393 прим. документів. Серед них праці педагога, видані українською та 50 мовами світу, матеріали про його життя й діяльність, аудіо-, відео- і фотодокументи тощо. Це зібрання стало основою для відкриття в структурі бібліотеки читального залу Фонду В. О. Сухомлинського. Сьогодні цей фонд налічує близько 5 тисяч примірників різноманітних документів, об'єднаних у колекцію. Матеріали щодо роботи з цими документами отримали індекс:

025.171Сухомлинський Матеріали Фонду В. О. Сухомлинського,

де

025.171 – Рукописи. Архівні матеріали. Раритети (рідкісні книжки)

В. О. Сухомлинський із великою пошаною ставився до книжки. Він вважав, що освічена людина, громадянин має не просто читати, а знати літературу, уміти працювати з нею. Цей підхід знайшов утілення у формуванні як бібліотеки Павлівської школи, так і родинної бібліотеки. Книжки, що належали В. О. Сухомлинському, класифікують за змістом із додаванням індексу приналежності видання. Так, книжка з особистої бібліотеки педагога *Я. Корчак «Как любит ребенка»* матиме індекс:

37.015.31+099.5Сухомлинський

де

099.5Сухомлинський – Книжки, що належали В. О. Сухомлинському

Надзвичайно багато корисної інформації про особу може бути представлено в класі 069 *Музеї. Виставки* з подальшим деталізуванням за допомогою знака відношення (:) та загальних визначників місця, наприклад:

069:929Грушевський(477.83) – Державний меморіальний музей
М. С. Грушевського (м. Львів)

Документи про галузеві музеї розміщують у відповідних розділах зі знаком відношення (:), наприклад:

37:069:929Сухомлинський(477.65-22Павлиш) – Педагогічно-меморіальний музей
О. Сухомлинського
(Кіровоградська обл., с. Павлиш)

Документи про меморіальні музеї, виставки, розташовані в навчальних закладах, наукових установах тощо, відображають у відповідних розділах. Наприклад, музей В. О. Сухомлинського в коледжі імені В. О. Сухомлинського (м. Київ) матиме індекс:

373.3/.5.091.64:[069:929Сухомлинський](477.411)

де

373.3/5.091.64:069

–

Музеї як засоби навчання й виховання
в закладах загальної середньої освіти

Якщо в бібліотеці ухвалено рішення щодо групування матеріалів персонального характеру в галузевих класах, це можна зробити за допомогою застосування загального визначника форми (092) та інших загальних визначників.

Якщо особа проявила себе рівноцінно в кількох несуміжних галузях, де немає узагальнювального класу і немає підстав віддати перевагу жодній із них, пріоритетним є клас, який у класифікаційному ряду є першим, і повторно – під індексом другого, третього тощо предмета. Проте в цьому разі, якщо такий підхід буде застосовано неодноразово в процесі відбивання однакової сукупності предметів, це суперечитиме правилу загальної методики систематизування: *«Повторне відображення неприпустимо, коли це призводить до створення в різних відділах каталогу комплексів записів документів, що збігаються за змістом»*. У таких випадках визначають одне місце, а від інших роблять посилання або методичні вказівки посилального характеру.

ВИСНОВКИ.

Зрозуміло, що читачі, які користуються каталогами в науковій бібліотеці, – це люди зазвичай обізнані, які можуть зорієнтуватися в бурхливому потоці інформації, відокремити головне від другорядного, але систематизатор має допомогти їм у цьому. Застосування індексів УДК сприяє максимально повному розкриттю змісту документів і забезпеченню пошуку персоналій відповідно до запитів користувачів бібліотеки. Тож у процесі систематизування документів про педагогічні персоналії доцільним є поєднання зазначених підходів, що уможливує більш повне оцінювання впливу педагогічних ідей ученого на розвиток сучасної педагогічної науки. Що стосується українських видатних педагогів, то актуальність цього питання зростає, оскільки упродовж останніх десятиріч вітчизняні вчені здійснили наукові розвідки з вивчення їх спадщини.

На основі проведеного дослідження є підстави вважати, що відображення персоналій в інформаційно-пошукових системах залишається однією з найбільш складних проблем бібліотекознавства. Дотепер не досліджено спеціальну методику систематизування персоналій, їх відображення в АПП.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Потребують методичного розв'язання такі питання, як вибір основного місця літератури про персоналію (особу) або групи осіб, дублювання відомостей про персоналії. Тож потрібні публікації, в яких розглянуто складні випадки систематизування персоналій.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Алексеева Е. И., Беневоленская А. В., Вулых И. П. Классифицирование произведений печати по таблицам Библиотечно-библиографической классификации : общая методика. Москва : Книга, 1980. 228 с.
- Амбарцумян З. Н. Классификация произведений печати : систематический каталог : учеб.-метод. пособие / Москов. гос. ин-т культуры. Москва : [б. и.], 1965. 21 с.

- Астапович Л. Л. Отражение персоналий в библиографических записях электронного каталога в процессе индексирования документов в Центральной научной библиотеке НАН Беларуси. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. Киев, 2017. Вып. 15. С. 93–97.
- Диковская Е. А. Система каталогов и картотек как источник поиска информации о персонах. *Мир библиографии*. 2003. № 6. С. 10–17.
- Диковская Е. А. Эволюция персонально-ориентированных элементов справочно-поискового аппарата современных библиотек : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03. / Самар. гос. акад. культуры и искусств. Самара, 2004. 296 с.
- Єдині правила опису творів друку і організації алфавітного каталогу для невеликих бібліотек : пер. з 2-го рос. вид. з допов. для б-к України. Міжбібл. каталог. коміс. при Держ. респ. б-ці УРСР ім. КПРС. Харків : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1972. 332 с.
- Кленов А. В. Библиотечные каталоги : руководство для библиотечных работников. Москва : [б. и.], 1963. 351 с.
- Левинтов Б. Об алфавитном каталоге. *Библиотекарь*. 1955. № 3. С. 23–27.
- Некрасова Г. С. Персоналия в систематическом каталоге. Принципы отражения. Проблемы систематизации и поиска. *Систематизация и систематический каталог* : сб. науч. тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина ; [ред. Э. Р. Сукиасян]. Москва, 1987. С. 123–129.
- Русинов Н. В. Десятичная классификация книг : табл. и метод. указания. Москва : [б. и.], 1944. 156 с.
- Савченко О. Я. Розвиток сухомлиністики за десять років (1993–2003 рр.). *Наукові записки [Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*. 2003. Вип. 52, ч. 1. С. 18–22.
- Симон К. Р. Библиография : основные понятия и термины. Москва : ЛКИ, 2010. 160 с.
- Сукиасян Э. Р. Систематизация литературы персонального характера. *Научно-техническая информация. Сер. 1. Организация и методика информационной работы*. 2009. № 9. С. 16–20.
- Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н, 2003. 67 с.
- Універсальна десяткова класифікація (УДК) : [у 2 кн.] : пер. з англ. / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова». Київ : Кн. палата України, Ліра-К, 2017.
- Фокеев В. А. Библиографоведение. Информатика : терминолог. словарь. Москва : Литера, 2009. С. 275. (Серия «Современная библиотека»; вып. 46).
- Шамурин Е. И. Словарь книговедческих терминов: для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли. Москва : Сов. Россия, 1958. С. 7.
- Universal Decimal Classification Summary (UDCS) : [веб-сайт Консорціуму УДК] / UDC Consortium. URL: <http://www.udcsummary.info/php/index.php?tag=--&lang=uk> (дата звернення: 04.12.2019 р.)

REFERENCES

- Alekseeva, E.I., Benevolenskaia, A. V., & Vulykh, I. P. (1980). *Klassifitsirovanie proizvedenii pechati po tablitsam Bibliotечно-bibliograficheskoi klassifikatsii: obshchaia metodika. [Classification of print works according to the tables of the Library and Bibliographic Classification: general methodology]*. Moscow: Kniga [in Russian].
- Ambartcumian, Z. N. (1965). *Klassifikatsiia prizvedenii pechati: Sistemateskii katalog [Print classification: Systematic catalog]*. Moscow: Moscow State Institute of Culture [in Russian].
- Astapovich, L.L. (2017). Otrazhenie personalii v bibliograficheskikh zapisiakh elektronnoho kataloga v protsesse indeksirovaniia dokumentov v Tcentralnoi nauchnoi biblioteke NAN Belarusi [Reflection of personalities in the bibliographic records of the electronic catalog

- in the process of indexing documents in the Central Scientific Library of the NAS of Belarus]. *Biblioteki nacional'nyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniâ, tendencii razvitiâ*. 15, 93-97 [in Ukrainian].
- Dikovskaia, E.A. (2003). Sistema katalogov i kartotek kak istochnik poiska informacii o personakh [The system of catalogs and file cabinets as a source of information search about persons]. *Mir bibliografii*, 6, 10-17 [in Russian].
- Dikovskaia, E.A. (2004). *Evoliuciiia personalno-orientirovannykh elementov spravocno-poiskovogo apparata sovremennykh bibliotek [The evolution of personally-oriented elements of the reference and search apparatus of modern libraries]* (Candidate's thesis). Samarskaia gosudarstvennaia akademiia kultury i iskusstv, Samara [in Russian].
- Yedyni pravyla opysu tvoriv druku i orhanizatsii alfavitnoho katalohu dlia nevelykykh bibliotek [Uniform rules for describing print works and organizing an alphabetical catalog for small libraries]. (1972). Kharkov: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Knyzhkovoï palaty URSR [in Ukrainian].
- Klenov, A.V. (1963). *Bibliotechnye katalogi: rukovodstvo dlia bibliotechnykh rabotnikov [Library catalogs: a guide for library workers]*. Moscow [in Russian].
- Levintov, B. (1955). Ob alfavitnom kataloge [About the alphabetical catalog]. *Bibliotekar*, 3, 23-27 [in Russian].
- Nekrasova, G.S. (1987). Personaliiia v sistematicheskom kataloge. Printcipy otrazheniia. Problemy sistemizatcii i poiska [Personnel in a systematic catalog. The principles of reflection. Systematization and search problems]. In E.R. Sukiasian (Ed.), *Sistemizatciiia i sistematicheskii katalog [Systematization and Systematic Catalog]* (pp. 123-129). Moscow [in Russian].
- Rusinov, N.V. (1944). Desyatichnaya klassifikatsiia knig : Tablitsy i metod. ukazaniia. [Decimal classification of books: tables and method. directions]. Moscow [in Russian].
- Savchenko O.Ya. (2003). Rozvytok sukhomlynistyky za desyat rokiv (1993–2003 rr.) [Development of sukhomlynistyka in ten years (1993–2003 pp.)]. *Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Serii: Pedahohichni nauki*, 52, 1, 18-22 [in Ukrainian].
- Simon, K.R. (2010). *Bibliografiia: osnovnye poniatiia i terminy [Bibliography: Basic concepts and terms]*. Moscow [in Russian].
- Sukiasian, E.R. (2009). Sistemizatciiia literatury personalnogo kharaktera [Systematization of personal literature]. *Nauchno-tekhnichekaia informaciiia. Seriiia 1. Organizaciiia i metodika informaciiionoi raboty*, 9, 16-20 [in Russian].
- Sukhomlynska, O.V. (2003). *Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical and pedagogical process: new approaches to the burning problems]*. Kyiv: A.P.N. [in Ukrainian].
- Universalna desiatkova klasyfikatsiia (UDK) [Universal Decimal Classification (UDC)]*. (2017). (2 Vols). Kyiv: Knyzhkova palata Ukrainy imeni Ivana Fedorova [in Ukrainian].
- Fokeev, V.A. (2009). *Bibliografovedenie. Informatika: terminologicheskii slovar [Bibliography. Informatics: terminological dictionary]*. Moscow: Litera [in Russian].
- Shamurin, E.I. (1958). *Slovar knigovedcheskikh terminov: dlia bibliotekarei, bibliografov, rabotnikov pechati i knizhnoi torgovl [Glossary of bibliographic terms: for librarians, bibliographers, print and book workers]*. Moscow: Sovetskaia Rossiia [in Russian].
- Universal Decimal Classification Summary (UDCS). UDC Consortium. Retrieved from <http://www.udcsummary.info/php/index.php?tag=--&lang=uk> [in Ukrainian].

UDC 027.021:[002.1:929]:025.45УДК

Natalia Hrudinina,

Research Fellow at

*V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical
Library of Ukraine*

(Kyiv, Ukraine)

e-mail: Grudinina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-480X>

Inna Lobanovska,

*The Head of the Department of Completing and
Scientific Working of Documents at*

*V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical
Library of Ukraine*

(Kyiv, Ukraine)

e-mail: inness_@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7379-197X>

DOCUMENTS OF PERSONAL NATURE IN INFORMATION RETRIEVAL SYSTEMS OF EDUCATION LIBRARIES: PRESENTATION BY MEANS OF UDC

The article is devoted to revealing the peculiarities of reflection in the IRS of educational libraries personal documents by means of UDC, taking into account information requests of users and their satisfaction.

The paper highlights the peculiarities of the UDC systematisation of documents of personal nature. The aim is multidimensional presentation of these documents in information retrieval systems of education libraries. It has been identified that a problem of the holistic study of the development of modern library reference aids elements in personal aspect and presentation of personalia remains one of the most challenging problems for library science.

Based on the application of theoretical (analysis, synthesis, abstraction, generalization, analogy, extrapolation) and empirical (observation, questioning, study of products of activity of the investigated, study and generalization of experience of experience, experiment) methods of research it was found out that the increase in demand for information products of personal content is caused by the expansion of international cooperation, i. e. contacts at personal level, the growth of personal potential of science and culture, and a steady interest to a person as to an object of scientific analysis. Special attention is paid to the assessment of heritage of outstanding figures who underbuilt the national and world science, education and culture, and became the driving force for the process of the formation and development of society.

The paper covers a detailed description of the content of the notion 'personalia'. It is emphasised that it is necessary to solve such problem as a choice of the principle place for a document about persons known in many branches of science and public practice. The necessity for repeated presentation of some materials about them is proved. It is concluded that the UDC tools make it possible to reveal the content of documents of personal nature as fully as possible and help library users in searching them.

Key words: personalia, information retrieval systems, systematisation of documents, Universal decimal classification, UDC.